

Pedagogical trends in the Aegean

Vol 1, No 1 (2005)

Τεύχος 1

παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο
διεθνής περιοδική έκδοση παιδαγωγικών προβληματισμών

Τεύχος 1, Οκτ 2005

Ελληνική παιδική λογοτεχνία επιστημονικής φαντασίας. Από την αποικιοκρατία και την απολυταρχία στη δημοκρατική διαπαιδαγώγηση των παιδιών

Γεώργιος Παπαντωνάκης

doi: [10.12681/revmata.30919](https://doi.org/10.12681/revmata.30919)

Copyright © 2022, Γεώργιος Παπαντωνάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Παπαντωνάκης Γ. (2022). Ελληνική παιδική λογοτεχνία επιστημονικής φαντασίας. Από την αποικιοκρατία και την απολυταρχία στη δημοκρατική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. *Pedagogical Trends in the Aegean*, 1(1), 19–29. <https://doi.org/10.12681/revmata.30919>

**Ελληνική παιδική λογοτεχνία επιστημονικής φαντασίας.
Από την αποικιοκρατία και την απολυταρχία στη δημοκρατική
διαπαιδαγώγηση των παιδιών.**

Γεώργιος Παπαντωνάκης*

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
papantonakis@rhodes.aegean.gr

Ίσως φαίνεται παράδοξο να μιλάει κανείς για παιδικά κείμενα επιστημονικής φαντασίας, όταν, σύμφωνα με τους θεωρητικούς και ιστορικούς της, η παιδική λογοτεχνία εμπεριέχει τα κείμενα εκείνα τα οποία συμβάλλουν στην ψυχαγωγία και στην πνευματική καλλιέργεια των παιδιών, στην ανάπτυξη γενικά της ικανότητας για την αντίληψη της ομορφιάς, στην ωρίμαση της προσωπικότητας και στην ανάπτυξη της ελεύθερης συνείδησης. Η άποψη εξάλλου που μόλις διατυπώσαμε αποτελεί μια παραδοξότητα, εφόσον τα κείμενα αυτά ανταποκρίνονται πλήρως στον ορισμό της παιδικής λογοτεχνίας, όπως τον έχει ορίσει ο Δημήτρης Γιάκος (1993: 7). Αν ωστόσο τολμούμε τη διαπίστωση αυτή, είναι επειδή στα κείμενα αυτά ελάχιστοι έχουν αναφερθεί σήμερα. Για ιστορικούς λόγους, αναφερόμαστε σύντομα στην ιστορία της προσπέλασης των κειμένων αυτών: Οι Νίκος Θεοδώρου και Χρήστος Λάζος το 1998 εντοπίζουν και καταγράφουν 40 παιδικά βιβλία για την επιστημονική φαντασία, ενώ η Κίρα Σίνου σε ανακοίνωσή της σε συνέδριο (1999) και σε δημοσίευσή της στο περιοδικό *ΔΙΔΑΧΜΕΣ στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους* (25 / 1992: 11-18) θα αναφερθεί στην παιδική επιστημονική φαντασία στην Ελλάδα. Την ίδια χρονιά, ο Μάνος Κοντολέων γράφει το κείμενο «Βιβλία επιστημονικής φαντασίας για παιδιά» (Σπουδές, 1992), ενώ απλές αναφορές στο είδος γίνονται από μελετητές της παιδικής λογοτεχνίας¹.

Λίγα χρόνια αργότερα επιχειρούμε σε μια πρώτη προσέγγιση του θέματος στο κείμενό μας *Το ελληνικό παιδικό μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας* (2000: 180-193) να χαρακτηρίσουμε πληρέστερα την περιοχή επιχειρώντας μια πρώτη κατηγοριοποίηση των κειμένων αυτών και προτείνοντας ένα τρόπο προσέγγισης, σύμφωνα με τη θεωρία της παιδικής λογοτεχνίας. Την επόμενη χρονιά θα κυκλοφορήσει το σχετικά ογκώδες πόνημά μας για τα ελληνικά παιδικά κείμενα επιστημονικής φαντασίας *Εισαγωγή στο ελληνικό παιδικό μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας* (2001) όπου, εκτός από μια γενικότερη αναφορά στη φαντασία και την επιστημονική φαντασία, επιχειρούμε ένα ορισμό της ελληνικής παιδικής επιστημονικής φαντασίας, μια διορθωτική παρέμβαση στην κατηγοριοποίηση των κειμένων και μια συστηματικότερη διδακτική προσέγγιση των κειμένων αυτών.

Παράλληλα, σε ανακοινώσεις σε συνέδρια πραγματεύομαστε θέματα της ελληνικής παιδικής επιστημονικής φαντασίας². Δεν θα πρέπει βέβαια να παραλείψουμε και κείμενα σχετικά με τα ελληνικά κόμικς επιστημονικής φαντασίας, δημοσιευμένα στα Πρακτικά του συνεδρίου Ιωαννίνων (Βανέλλης 1999: 179-182).

Παράλληλα, διδάσκουμε επιστημονική φαντασία στους μετεκπαιδευόμενους δασκάλους στο διδασκαλείο του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αιγαίου στο τμήμα Γενικής Αγωγής, όπου η αρχική επιφύλαξη των μετεκπαιδευομένων κατέληξε σε ενθουσιώδη αποδοχή των κειμένων αυτών, παρά τους φόβους που εξέφραζαν ενίοτε, και εισάγουμε σταδιακά την επιστημονική φαντασία ως μάθημα επιλογής στους προπτυχιακούς φοιτητές του παραπάνω τμήματος³. Η σύντομη αυτή

* Ο Γ. Παπαντωνάκης είναι Λέκτορας στο ΠΤΔΕ του Παν. Αιγαίου και διδάσκει Παιδική Λογοτεχνία.

ιστορία της καταγραφής ή της μελέτης των κειμένων αυτών αποδεικνύει ότι έλληνες συγγραφείς ασχολούνται με το είδος αυτό, οδηγεί όμως και στη διαπίστωση ότι η θεματολογία τους είναι περιορισμένη και εξαντλείται περισσότερο σε διαστημικού χαρακτήρα κείμενα και ελάχιστα σε άλλες περιοχές, όπως είναι η πολιτική, τα διασταυρούμενα είδη, η κλώνωση, η κρουσική, η βιοτεχνολογία και η βιοϊατρική.

Η απουσία συνθετότερων θεμάτων στην περιοχή που μας ενδιαφέρει οφείλεται, κατά την άποψή μας, σε δύο παράγοντες, οι οποίοι προφανώς και θα πρέπει να διερευνηθούν, ώστε να μην αποτελούν απλές υποθέσεις. Ο πρώτος εντοπίζεται στη συντηρητική ελληνική κοινωνία, η οποία δεν είναι στην πλειονότητά της έτοιμη ακόμα να δεχθεί θέματα τολμηρότερα για την ηλικία αυτή. Ο δεύτερος μας μεταθέτει στην περιοχή των ιδίων των συγγραφέων, οι οποίοι, γνωρίζοντας την περιορούσα πραγματικότητα αφενός και αφετέρου επειδή δεν είναι ιδιαίτερα τολμηροί, πιστεύοντας ότι η επιστημονική φαντασία απαιτεί αρκετές επιστημονικές γνώσεις, δεν τολμούν να γράψουν κείμενα, εμπλουτίζοντας τη θεματογραφία του χώρου αυτού.

Καθώς βέβαια μελετούμε διαρκώς τα κείμενα αυτά αρχίζουν οι αναθεωρήσεις και οι ανατροπές, οι οποίες διαφοροποιούν την κατηγοριοποίηση την οποία έχουμε παλαιότερα επιχειρήσει. Έτσι, κείμενα που αρχικά είχαμε θεωρήσει απλώς διαστημικά και τα είχαμε χαρακτηρίσει έτσι, περισσότερο για πρακτικούς λόγους, τώρα διακρίνουμε, κάτω από το διαστημικό τους μανδύα, ένα ιδεολογικοπολιτικό περιεχόμενο. Βέβαια, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι και τα διαστημικά αυτά κείμενα, ούτως ή άλλως είναι πολιτικά, εφόσον εκφράζουν την πολιτική βούληση είτε των εξωγήινων είτε των γήινων να ξεφύγουν από το χώρο τους και να εξερευνησουν ή να κατακτήσουν άλλους πλανήτες. Ωστόσο, αυτό αποτελεί μια περίπτωση γενικότερης πολιτικής, προφανώς αποικιοκρατικής, αντίληψης, χωρίς εμφανή πολιτικά στοιχεία. Η ανατροπή αυτή οφείλεται περισσότερο σε μια *βούληση αποκάλυψης* του ιδεολογικοπολιτικού χαρακτήρα ορισμένων κειμένων, η οποία διαδέχτηκε μια *ασυνείδητη απόκρυψη* της περιορούσας πολιτικής ταυτότητας των κειμένων αυτών, με το επιχείρημα ότι τα παιδιά καλό είναι να μένουν μακριά από την πολιτική και κυρίως από μια λογοτεχνία, η οποία εμπεριέχει έστω και σπερματικά παρεμφερή στοιχεία. Στο χώρο άλλωστε της παιδικής λογοτεχνίας, κείμενα προπαγανδιστικά θεωρούνται «κακή λογοτεχνία». Ωστόσο, είναι δύσκολο πολλές φορές να αποκρύψουμε από τα παιδιά το πολιτικό στοιχείο. Και ακούμαστε σε ένα μόνο παράδειγμα μη επιστημονικής φαντασίας, το οποίο επικεντρώνεται στο *Παραμύθι χωρίς όνομα* της κλασικής πλέον Πηνελόπης Δέλτα, όπου η πολιτική διαφθορά και η ανικανότητα ηγέτων οδηγούν στον όλεθρο μια χώρα.

Στην επιστημονική φαντασία περιοριζόμαστε για τους λόγους που εκθέσαμε παραπάνω σε διαστημικά κείμενα, τα οποία ούτως ή άλλως αντικατοπτρίζουν μια αποικιοκρατική πολιτική είτε των εξωγήινων είτε των γήινων, περισσότερο των δεύτερων. Στην πλειονότητά τους στα κείμενα με εξωγήινους, οι εξωγήινοι έχουν φιλικές διαθέσεις και σπάνια εχθρικές, όπως συμβαίνει στο μυθιστόρημα της Τούλας Κακουλλή *Η τελευταία χώρα της Γης*.

Στα κείμενα αυτά, η προσπάθεια των γήινων να αποικίσουν το διάστημα μας παραπέμπει σε ανάλογες προσπάθειες στην αρχαιότητα ήδη, και προφανώς και στα πολύ μεταγενέστερα χρόνια, να επεκτείνουν οι πόλεις-κράτη, για να περιοριστούν στην αρχαιοελληνική πραγματικότητα, την κυριαρχία τους, εφαρμόζοντας μια καθαρά ιμπεριαλιστική πολιτική. Η διαφορά εντοπίζεται στα μέσα που χρησιμοποιούνται και στο χώρο, ο οποίος έχει διευρυνθεί ήδη αρκετά και κείται έξω από τον πλανήτη Γη. Έτσι, ο ιμπεριαλισμός αποκτά πλέον μια διαπλανητική ή διαγαλαξιακή διάσταση. Τα κείμενα βέβαια αυτά γράφονται για να τέρψουν το παιδί και να το ξεναγήσουν σε φαντασιακούς κόσμους, οι οποίοι από την αρχαιότητα ήδη έχουν απασχολήσει τον άνθρωπο τόσο σε πρακτικό-μυθικό επίπεδο όσο και σε λογοτεχνικό⁴, ουσιαστικά όμως υποκρύπτουν μια ασυνείδητη επίδραση των προσπαθειών του ανθρώπου να διευρύνει το ζωτικό του χώρο και να αναζητήσει σε άλλους πλανήτες πηγές ενέργειας.

Σε ορισμένα κείμενα μάλιστα, οι άνθρωποι έχουν αποικίσει τη Σελήνη (Ν. Τζώρτζογλου, *Εδώ Σελήνη*) ή τον Άρη (Γ. Ανδρουτσόπουλου, *Γη 2040 μ.Χ.*), με το επιχείρημα της επίλυσης του ενεργειακού προβλήματος ή της αποτροπής ενός ανηλεούς εποικισμού, ο οποίος προφανώς θα οδηγούσε τον πλανήτη Άρη στην ίδια κατάσταση, στην οποία είχε φτάσει η Γη. Οι αποικιοκρατικές βλέψεις είναι αδιαμφισβήτητες, με τη διαφορά ότι στο *Εδώ Σελήνη* ο αποικισμός, με τη μορφή ενός ερευνητικού σταθμού με Έλληνες μάλιστα αποίκους, ως εκπροσώπους της γήινης Ομοσπονδίας, έχει χαρακτήρα ειρηνικό και ερευνητικό, ενώ στο *Γη 2040 μ.Χ.* ο αποικισμός συντελείται από παιδιά, προκειμένου να αποφευχθεί ένας άλλος ολέθριος αποικισμός που σχεδίαζαν οι ενήλικες και ο οποίος και θα κατέστρεφε οικολογικά τον πλανήτη Άρη, όπως συνέβη και με τη Γη. Βρισκόμαστε έτσι αντιμέτωποι με μια διαστημική ιμπεριαλιστική πολιτική, σε πιο εξευγενισμένη μορφή, η οποία όμως δεν παύει να αντικατοπτρίζει γήινα πρότυπα, παρά τα δημοκρατικά στοιχεία που εμπεριέχουν τα κείμενα αυτά, αν και τη δημοκρατία στην πιο ιδανική της μορφή θα τη δούμε να περιγράφεται πολύ σύντομα, αλλά και να βιώνεται φυσικά και αβίαστα, στο *Άλλο* της Λιλής Μαυροκεφάλου, ως πολίτευμα της Λοφούσας, μιας ιδανικής ουτοπικής πολιτείας σε μια μεταπυρηνική εποχή σε χώρο που δεν προσδιορίζεται αλλά που είναι εύκολα αναγνωρίσιμος, μια φανταστική διάσταση της Γης. Οι αποικιοκρατικές βλέψεις, ανεξάρτητα αν πραγματοποιούνται ή όχι, εκτείνονται και στην υποθαλάσσια περιοχή τόσο στο αριετά προσημένο για τα ελληνικά δεδομένα κείμενο της Κίρας Σίνου *Το μεγάλο πείραμα* όσο και στο χουμοριστικό μυθιστόρημα της Γιολάντας Πατεράκη *Η πιο τρελή ιστορία του κόσμου*.

Το κείμενο ωστόσο που εκφράζει κατεξοχήν μια διαστημική αποικιοκρατική πολιτική, σε συνδυασμό με ένα απολυταρχικό σύστημα διακυβέρνησης του διαστημικού χώρου είναι η *Εισβολή στη Μυρμηγκάνα* του Μάριου Βερέττα. Το ιδεολογικό πλαίσιο του κειμένου δομείται γύρω από την πανίσχυρη Μυρμηγκάνα, η οποία έχει υποτάξει όλους τους πλανήτες, εκτός από τον πλανήτη Τζιτζικόνι, ο οποίος ζει κάτω από ένα δημοκρατικό καθεστώς. Είναι χαρακτηριστικά τα ονόματα του κειμένου είτε ως απλά, συνοδευόμενα από ένα παραθετικό προσδιορισμό (*Μύρμηγκας ο Μέγας*, κατά το Αλέξανδρος ο Μέγας, *Μύρμηγκας ο Αδυσώπητος*, κατά το Ιβάν ο Τρομερός), είτε ως σύνθετα επαγγελματικά ή δηλωτικά ιδιοτήτων (μυρμηγκονόμος, μυρμηγκοποιητής κ.ά.), τα οποία ως συμβολικά προσδίδουν στο κείμενο συμβολικό χαρακτήρα και μια παραμυθιακή χροιά.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η στυγνότητα της εξουσίας απέναντι στους Μύρμηγκες, οι οποίοι είναι οργανωμένοι σε μια αυστηρή κοινωνικοπολιτική ιεραρχία, στη βάση της οποίας βρίσκεται ο πολύς λαός των Μυρμηγκών, οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι να εργάζονται σκληρά, υπό την επίβλεψη των Μυρμηγκονόμων που ελέγχουν τα πάντα σε όλη την έκταση της γαλαξιακής αυτοκρατορίας. Τη Διοίκηση υποβοηθούν τέσσερις τεράστιες συσκευές που δεσπόζουν στην Υπόγεια Πλατεία Ελέγχου της Μυρμηγκάνας. Έχουν κατασκοπευτικό ρόλο (Εμφανιστήριο), στιγμιαίας μεταφοράς αλλά και εξαφάνισης των ανεπιθύμητων (Εξαφανιστήριο), παρακολούθησης και λήψη μηνυμάτων (Υλοποιητήριο), κοντά από το οποίο απομακρύνουν το λαό, φοβούμενοι μήπως κάθε εχθρικό μήνυμα είναι επικίνδυνο για τη νομιμοφροσύνη των Μυρμηγκών, και η συσκευή που ξεπαγώνει τους αστροναύτες και τους διαστημικούς επισκέπτες, που ταξιδεύουν σε κατάσταση βαθιάς κατάψυξης (Ξεπαγωτήρας). Παράλληλα, υπάρχει και μια Προθήκη με απαγορευμένα αντικείμενα, με ό,τι δηλαδή πιστεύει το απολυταρχικό καθεστώς ότι είναι ανεπίτρεπτα, απαράδεκτα και ασυγχώρητα, γιατί εγκυμονούν κίνδυνο για την κυρίαρχη ιδεολογία του διαλαξιακού απολυταρχικού καθεστώτος της Μυρμηγκάνας, με το όνομα MM-τ, μιας διαγαλαξιακής φιλοπόλεμης αυτοκρατορίας.

Διατυπώνονται βέβαια και αντιπολεμικές απόψεις από ελάχιστους αξιωματούχους που είναι αντίθετοι του πολέμου, επειδή τον κρίνουν οικονομικά ασύμφορο. Οι λόγοι που εκφωνούνται για πόλεμο ή ειρήνη μας παραπέμπουν στους ανάλογους *διττούς λόγους* του Θουκυδίδη. Ιδιαίτερα, ο

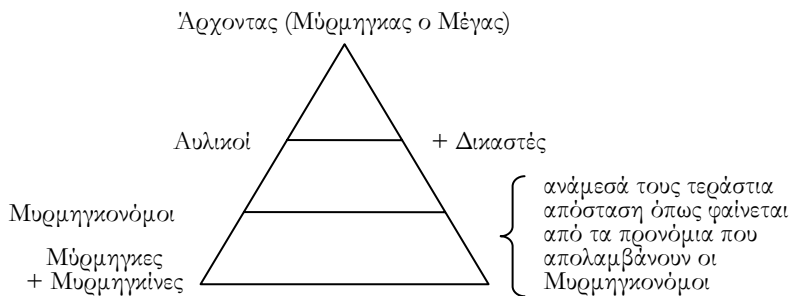
διαγαλαξιακός αυτοκράτορας Μύρμηγκας ο Μέγας μας παραπέμπει στο λόγο του Αλκιβιάδη λίγο πριν τη Σικελική εκστρατεία: *Και ουκ έστιν ημίν ταμείεσθαι ες όσον βουλόμεθα άρχειν, αλλά ανάγκη, επειτέρ εν τώδε καθέσταμεν, τοις μεν επιβουλεύειν, τοις δε μη ανιέναι, δια το αρχθήναι αν υφ' ετέρων αυτοίς κίνδυνον είναι, ει μη αυτοί άλλων άρχοιμεν. Και ουκ εκ του αυτού επισκεπτέον υμίν τοις άλλοις το ήσυχον, ει μη και τα επιτηδεύματα ες το ομοίον μεταλήψεσθε.* (= Ούτε είναι δυνατό να χρησιμοποιούμε τις δυνάμεις μας με οικονομία, εφόσον θέλουμε να διατηρούμε την ηγεμονία, αλλά είναι ανάγκη, αφού βρισκόμαστε σ' αυτήν τη θέση, άλλους να επιβουλεύομαστε και άλλους να παρενοχλούμε, γιατί διατρέχουμε τον κίνδυνο να περιέλθουμε στην ηγεμονία άλλων, μόλις σταματήσουμε να έχουμε άλλους στη δική μας)⁵.

Απέναντι στη φιλοπόλεμη αυτή απολυταρχία, η οποία εκδηλώνει τη στυγνή συμπεριφορά της προς τους υποτελείς της με τον πλέον ανηλεή τρόπο ορθώνεται ο μικρός πλανήτης Τζιτζικόνι, που κατοικείται από τους Τζιτζικες, ως μεταμορφώματα του αρχαίου βασιλιά Τιθωνού και σύμβολο της αγάπης προς την αιώνια ζωή και τον έρωτα. Ο πλανήτης κυβερνείται με δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο τελικά θα κατορθώσει να μεταβάλει το πολιτειακό σύστημα της Μεγάλης Μυρμηγκιάνας, με ειρηνικά μέσα. Στο διηλιακό σύστημα κυριαρχεί πλέον μια και μόνη διαγαλαξιακή ομοσπονδία δημοκρατούμενη, στην οποία μετά την ανατροπή των απολυταρχικών ηγητόρων, αναλαμβάνει την προεδρία ένας Μυρμηγκοποιητής.

Η πολιτική αλληγορία νομίζουμε ότι είναι εμφανής και ο αντικατοπτρισμός της ελληνικής αρχαιότητας, λόγου χάριν της Α' Αθηναϊκής συμμαχίας, η οποία είχε μετατρέψει τους συμμάχους σε υποτελείς, πολιτικών συστημάτων και ιδεολογιών, καθώς και της πλατωνικής πολιτικής σκέψης, εφόσον τελικά την εξουσία αναλαμβάνει ένας πνευματικός άνθρωπος, κατά την πλατωνική υπόδειξη «ή οι φιλόσοφοι θα πρέπει να βασιλεύσουν ή οι βασιλείς θα πρέπει να γίνουν φιλόσοφοι», πραγματικότητα την οποία συναντούμε και σε αρκετά κράτη στην εποχή μας. Είναι χαρακτηριστική η αποφθεγματική χαρακτηρισήρα φιλοσοφική φράση των Τζιτζικων *Μέσα σε κάθε μύρμηγκα κρύβεται και ένας Τζιτζικας και μέσα σε κάθε Τζιτζικα κρύβεται και ένας Μύρμηγκας*. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι θεωρίες του Αριστοτέλη για τον πολίτη ως βασικό συστατικό στοιχείο της πόλης καταστρατηγούνται παντελώς: *Και γαρ ο πολίτης αμφισβητείται πολλάκις. ου γαρ αυτόν ομολογούσιν πάντες είναι πολίτην έστι γαρ τις ος εν δημοκρατία πολίτης ων εν ολιγαρχία πολλάκις ουκ έστιν πολίτης*⁶, όπως συμβαίνει στην *Εισβολή στη Μυρμηγκιάνα*.

Αντίθετα, στο Άλλο της Λιλής Μαυροκεφάλου οι θεωρίες αυτές γίνονται απόλυτα σεβαστές. Το ίδιο διαπιστώνουμε και για την πόλη ως την τελειότερη μορφή της κοινωνίας: *Επειδή πάσαν πόλιν ορώμεν κοινωνίαν τινά ούσαν και πάσαν κοινωνίαν αγαθού τινος ένεκεν συνεστηκίαν (του γαρ δοκούντος αγαθού χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δήλον ως πάσαι μεν αγαθού τινος στοχάζονται, μάλιστα δε και του κυριωτάτου πάντων ή πασών κυριωτάτη και πάσας περιέχουσα τας άλλας. Αύτη δ' έστιν η καλουμένη πόλις και η κοινωνία η πολιτική*⁷, η οποία, κατά τον Αριστοτέλη, συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, στην πραγματικότητα όμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή. Τα στοιχεία αυτά απουσιάζουν παντελώς από το κείμενο του Μάριου Βερέττα, όπου η Μυρμηγκιάνα παραπέμπει στο στρατοκρατικό καθεστώς της αρχαίας Σπάρτης. Ως πολίτευμα άλλωστε αποτελεί παρέκκλιση τόσο της αριστοκρατίας, αν αναγνωρίσουμε ως βασικό χαρακτηριστικό της την τυραννία, η οποία υπηρετεί τα συμφέροντα του μονάρχη, ή από την δημοκρατία, επειδή εξυπηρετεί τα συμφέροντα των πλουσίων⁸. Αντίθετα, στην ουτοπική κοινωνία της Λιλής Μαυροκεφάλου τα αριστοτελικά χαρακτηριστικά της πολιτείας και του πολίτη αποτελούν βασικά συστατικά και είναι ιδιαίτερα εμφανή.

Η *Εισβολή στη Μυρμηγκιάνα* είναι το μοναδικό ίσως κείμενο επιστημονικής φαντασίας για παιδιά, στο οποίο έχουμε ένα κατεξοχήν ολοκληρωμένο κοινωνικό και πολιτικό σύστημα, με ιδιαίτερα ευδιάκριτη την πολιτική ιδεολογία και την κοινωνική διαστρωμάτωση, η οποία, σύμφωνα με την πυραμίδα του Σορόκιν, σκιαγραφείται ως εξής

Τα κείμενα γενικότερα της επιστημονικής φαντασίας έχουν χαρακτηριστεί προφητικά και ως το τελευταίο προπύργιο της ηθικής. Αν αναζητήσαμε ομόλογες καταστάσεις στην αρχαιότητα, οι οποίες ενδεχομένως να αποτελούν και το έναυσμα, ή έστω μια υποσυνείδητη επίδραση στην παιδική και νεανική, επιστημονική φαντασία, η *προφητική δυναμικότητα* και η «*αμυντορική*» ηθικότητα που εγκλείουν τα κείμενα αυτά επαληθεύεται, κατά τρόπο θριαμβολογικό, στην εποχή μας με όσα τεκταινούνται. Η ιμπεριαλιστική πολιτική ορισμένων κρατών με σφριγηλή και εύρωστη οικονομία τα οδηγεί σε επίδειξη στρατιωτικής ισχύος και δεν αποκρύπτουν μια ακόρεστη βουλιμία να σφετερίζονται ενεργειακές πηγές, να πλήττουν το δικαίωμα για αυτοδιάθεση των λαών, να παραβιάζουν τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, να προβαίνουν σε ψευδεπίγραφες δηλώσεις ότι υπεραμύνονται των ελευθεριών άλλων λαών, να εκδηλώνουν ψευδώνυμη δημοκρατική διάθεση, να καταστρατηγούν τα διεθνή νόμιμα και να περιφρονούν διεθνείς οργανισμούς. Έτσι, από την μυθιστορηματική φανταστική και μονοκρατορική Μυρμηγκάνα μεταβαίνουμε σε ένα απηνή πολιτικό μονοκρατορικό ρεαλισμό, στον οποίο χωρίς περίσκεψη και αιδώ καταπατούνται τα δικαιώματα αυτοδιάθεσης και δημοκρατίας των λαών. Η διαφορά είναι ότι στη μυθιστορηματική πραγματικότητα κυριαρχεί το αίσθημα δικαίου και θριαμβεύει η Δημοκρατία ως δικαίωση του αρχετυπικού σχήματος *καλό vs κακό*.

Στην εκπαιδευτική πράξη, το κείμενο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο, επειδή προσφέρεται οι μαθητές, με βάση τις γνώσεις τους στην Ιστορία, να παραλληλίσουν τα γεγονότα και να συνειδητοποιήσουν καλύτερα τη διαφορά ανάμεσα στα αυταρχικά και στα δημοκρατικά καθεστώτα.

Υπάρχουν βέβαια και αριστά άλλα κείμενα, στα οποία ποικίλλει ο βαθμός αυταρχικής διακυβέρνησης μιας χώρας, συνήθως καταστραμμένης από πυρηνικά όπλα. Στις ιστορίες αυτές, εξαιτίας της οικολογικής καταστροφής, οι άνθρωποι ζουν υπό την επιφάνεια της Γης, όπου δημιουργείται ένα ψεύτικο και απατηλό περιβάλλον, ενώ η γνώση του παρελθόντος είναι απαγορευμένος καρπός. Και στα κείμενα αυτά, όπως είναι το μυθιστόρημα του Τάκη Ανδρουτσόπουλου *Γη 2040 μ.Χ.*, η καταπιεστική πολιτεία εσταλάζει τα αναγκαία στοιχεία για να κρατεί τους πολίτες της υποτελείς και αποκρύπτει την ουσία των πραγμάτων, γιατί η γνώση δημιουργεί αντίδραση και επανάσταση, όπως διαπιστώσαμε και στην *Εισβολή στη Μυρμηγκάνα*. Αλλά και σε περιπτώσεις στις οποίες οι άνθρωποι ζουν στην επιφάνεια της Γης, όπως στο μυθιστόρημα του Βασίλη Παπαθεοδώρου *Το μήνυμα*, η αυταρχική πολιτεία διοχετεύει μέσω των υπολογιστών τις πληροφορίες που επιθυμεί, προκειμένου να κρατεί υποταγμένους τους πολίτες της.

Η αποκοίμιση των πολιτών στα αυταρχικά καθεστώτα επιτυγχάνεται με κάποιες ελάχιστες παροχές, οι οποίες επιχειρούν να καλύψουν την άτεγκτη εξουσία και να δείξουν ένα «φιλολαϊκό» πρόσωπο των απολυταρχών. Έτσι, παρέχονται κάποιες μικροχαρές (μυρμηγκοκόλλα, κατά το πρότυπο της Κόκα κόλα, η οποία μάλιστα ανακαλεί στη μνήμη μας το μέλινα ζωμό των

Σπαρτιατών, και ελάχιστες στιγμές ύπνου στην *Εισβολή στη Μυρμηγκιάνα*, ή προστασία στο Γη 2040 μ.Χ., οι οποίες λειτουργούν ως φενάκη και κατ' επίφαση κρατική μέριμνα.

Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη προσπέλαση των πολιτικού χαρακτήρα κειμένων για παιδιά και νέους, καταλήγουμε στα ακόλουθα πορίσματα:

Η ιστορία δομείται γύρω από ένα διπολισμό ανάμεσα στην αποικιοκρατία-απολυταρχία και στη δημοκρατία-ουτοπία, η οποία ανάγεται στο κοσμικής φύσης στην περίπτωση μας, διπολικό ζεύγος *καλό vs κακό*, που παρουσιάζεται ως προς την έκτασή του ιδιαίτερα υπερμεγεθυμένο, εφόσον ξεπερνά τα γνωστά γήινα χωρικά σύνορα και αναπτύσσει συχνά τη δραστηριότητά του στον αχανή διαστημικό χώρο. Για την παιδική λογοτεχνία η ιστορία με τα επιμέρους στοιχεία πλοκής και δομής παρουσιάζει σχετική τουλάχιστον πρωτοτυπία και αποβλέπει να μεταλαμπαδεύσει στα παιδιά ό,τι θετικότερο υπάρχει στο χώρο μιας πολιτικής διακυβέρνησης, έστω και στο διαπλανητικό μεγακόσμος, προβάλλοντας με τα μελανότερα χρώματα τον ολοκληρωτισμό και την απολυταρχία, ώστε να προκληθούν και αποστροφή προς αυτόν και αισθήματα απέχθειας. Τα κείμενα αυτά προτείνουν με τον τρόπο αυτό μια πολιτική μυθολογία, η οποία υποκρύπτεται καλά κάτω από το μανδύα μιας απλής διαστημικής, ή και μη διαστημικής, ιστορίας, με ήρωες κάποτε έντομα, τα οποία χρησιμοποιούνται με συμβολικό χαρακτήρα.

Στην πραγματικότητα, η πλοκή είναι ένα αμάλγαμα διακειμενικών επιδράσεων⁹ πολιτικού ή ερωτικού χαρακτήρα που παραπέμπουν στον Πλάτωνα ή στο Σαίξπηρ αντίστοιχα ή σε αρχαιοελληνικά πρότυπα όπως είναι οι αρχαιοελληνικές ηγεμονίες και οι συμπολιτείες και σε νεότερα καπιταλιστικά ιμπεριαλιστικά πολιτικά συστήματα.

Οφείλουμε βέβαια να διευκρινίσουμε ότι, εάν διδάξουμε σε μαθητές τα κείμενα της κατηγορίας αυτής, θα πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί. Δεν μπορούμε όμως να αποφύγουμε παραλληλισμούς με την αρχαιοελληνική πολιτική, την ηγεμονική συμπεριφορά των πόλεων-κρατών και τις συνενώσεις κρατών σε συμπολιτείες, οι οποίες ασκούσαν παρεμφερή πολιτική. Η στυγνότητα και η στυγερότητα των ολοκληρωτικών καθεστώτων που εμπεριέχονται στα κείμενα αυτά είναι κατανοητότερη από τους μαθητές, επειδή ως αναγνώστες βιώνουν την πολιτική διάσταση και συμπάσχουν με τον καταπιεσμένο λαό. Γιατί ποιος θα μπορούσε να αποσιωπήσει τη γενοκτονία των Μηλίων, παραδείγματος χάριν, από τους Αθηναίους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, την οποία περιγράφει ο Θουκυδίδης στο Ε' βιβλίο των *Ιστοριών* του ή τις προγραφές του Σύλλα; 'Η την ασύστολη περιφρόνηση από τους ισχυρούς τη Γης στην εποχή μας αδύναμων οικονομικά λαών, οι οποίοι κατατρύχονται από οικονομικές εξαρτήσεις και πολιτικές διεισδύσεις, οι οποίες διευθετούν τα πολιτικά δρώμενα των μικρών λαών, ανά την υφήλιο, κυρίως με στρατιωτικές επεμβάσεις, όπως στην Μυρμηγκιάνα; 'Η ποιος θα μπορούσε να παραγνωρίσει τον ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, παρά τον εκπολιτιστικό μανδύα με τον οποίο έχει περιβληθεί; 'Η ποιος θα μπορούσε να παραγνωρίσει τις καταχρηστικές παρεμβάσεις ορισμένων κρατών στην εποχή μας που εκφράζουν μια «εκπολιτισμένη» εκδοχή της σύγχρονης αποικιοκρατίας και μονοκρατορικής απολυταρχίας;

Μόνο η αντικειμενική θέαση των ιστορικών αυτών γεγονότων θα μπορούσε να δώσει τις πραγματικές διαστάσεις των κειμένων επιστημονικής φαντασίας, στα οποία υποβόσκει, έντεχνα κρυμμένη, μια πολιτική αλληγορία και να μυήσει τους μαθητές-αναγνώστες στη Δημοκρατία, αποκαλύπτοντας τις αυταπάτες με τις οποίες αποκοιμίζει τους πολίτες η απολυταρχική διακυβέρνηση, τρομοκρατώντας τους υπηκόους του πλανητικού ή εξωπλανητικού μας συστήματος, τους οποίους χειραγωγεί, μέσω της εργασίας και της στέρησης των ελευθεριών.

Αντίθετα, στο φιλελεύθερο Τζιτζικόνι,, και γενικά σε κάθε αντίστοιχο πολίτευμα στη διαχρονική πολιτική πορεία του ανθρώπου, απουσιάζει εντελώς η καταπιεστική εργασία και κάθε ταλανιστική δραστηριότητα, η οποία ερείδεται στην ελεύθερη βούληση. Εδώ, η ευδαιμονία και η ευτυχία των πολιτών εκπορεύεται από τη φιλελεύθερη πολιτική των ηγητόρων τους, οι οποίοι παραμένουν αθέατοι στο παρασκήνιο. Η διαχρονική πολιτική απόφαση και παραίνεση του Περικλή *Το δ' εύφυχον το ελεύθερον, το δ' ελεύθερον το εύφυχον* μετασχηματίζεται στην περίπτωση αυτή *Το εύφυχον το ευ ζην το δ' ευ ζην το εύδαιμον*. Για το λόγο αυτό, οι εκπρόσωποι της απολυταρχικής Μυρμηγκιάνας, δελεασμένοι από την πολιτική ιδεολογία, τη βιοθεωρία και τα αγαθά της Δημοκρατίας, αυτομολούν και ζητούν πολιτικό άσυλο, καταφεύγοντας με ειδικό λεξιλόγιο, στη δημοκρατική χώρα, την οποία στέλνονται να κατακτήσουν. Η παρουσία ωστόσο της δημοκρατίας του πλανήτη Τζιτζικόνι και ο παράδεισος της πολιτικής ουτοπίας της Λοφούσας αποτελούν μια διορθωτική παρέμβαση και ρωγμή αισιοδοξίας για τα πολιτικά δρώμενα στον πλανήτη Γη, αν και θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς με αυξημένη βεβαιότητα ότι ουσιαστικά αποτελεί ένα δυστοπικό πολιτικό όραμα του παιδικού μυθιστορήματος επιστημονικής φαντασίας.

Το κείμενο ωστόσο, στο οποίο συναντά κανείς κατεξοχήν τη δυστοπία είναι το *Εδώ Σελήνη* της Νίτσας Τζώρτζογλου, όπου η Γη αδυνατεί να ενωθεί πολιτικά σε μια οικουμενική δημοκρατική πολιτεία, γιατί ένα μικρό μέρος πολιτών, καταλαμβάνοντας τις περιοχές με το πετρέλαιο που μπορεί να λύσει το ενεργειακό πρόβλημα της Γης απομονώνεται στην Ανταρτική και ασκεί ειβαστική πολιτική απέναντι στους υπόλοιπους ενωμένους σε μια Ομοσπονδία λαούς. Πρόκειται για ένα καθαρά πολιτικά αλληγορικό κείμενο, το οποίο έχει τις πραγματικές του προεκβολές στη σύγχρονη πραγματικότητα, χωρίς να απουσιάζει ο φουτουριστικός χαρακτήρας του αλλά και η «προπυργιακή» ηθική του διάσταση, η οποία δικαιώνει το χαρακτηρισμό της επιστημονικής φαντασίας, ως το τελευταίο καταφύγιο της ηθικής.

Οι χαρακτήρες αποτελούν απεικασματα των γήινων πατριαρχικών προτύπων-στερεοτύπων και, αν και συχνά μη ολοκληρωμένοι, εντέλει είναι δυναμικοί, λόγω της εξελικτικότητάς τους. Όταν οι χαρακτήρες είναι εξωγήινα όντα με τις ιμπεριαλιστικές τάσεις που τους διακρίνουν εκπροσωπών μια επικίνδυνη κακεντρεχή δύναμη εξωκοσμική, με τερατικό εσωτερικό κόσμο, αδίσταχτοι και ανηλεείς. Το νομοτελειώδες πλαίσιο δράσης της απολυταρχικής πλευράς αποκλείει κάθε διαπραγμάτευση και συμφιλίωση. Οι διαστημικοί ιμπεριαλιστές υπεραμύνονται και επιδιώκουν το σφετερισμό του χώρου και μπορούν να εξουδετερωθούν μόνο με την αγάπη και τη μουσική. Η αναξιοπιστία επίσης των οργάνων προηγμένης τεχνολογίας αποτελεί αδιάφραστη έκφραση της αδυναμίας για μια διαπλανηταρχία σε σχέση με τα παραδοσιακά όπλα της διπλωματίας των λαών που εκπροσωπούν τη δημοκρατία ή ένα ουτοπικό πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο προϋποθέτει ανθρώπους με ειδική παιδεία, όπως συμβαίνει στο *Άλλο* της Λιλής Μαυροκεφάλου. Μια παρεμφερής υπόθεση γελοιοποιεί την απολυταρχία, αποκαλύπτει τους κινδύνους της αποικιοκρατίας και προβάλλει μια ενσυνείδητη δημοκρατία. Είναι χαρακτηριστικές οι διαπιστώσεις της ηρωίδας Ήρινας στο *Άλλο* της Λιλής Μαυροκεφάλου

Παντού διαδηλώνουν νέοι στην πλειοψηφία και πανταχού παρούσα η αστυνομία, υπερασπιστής και φύλακας του ακατανόητου. Και η βία της εξουσίας, ξιλοδαρμοί, δακρυγόνα, φυλακίσεις, φαίνεται να 'χει πάντα τον τελευταίο λόγο.

Η Ήρινα τα 'χει ολότελα χαμένα. Οι εικόνες είναι παρμένες από δημοκρατικές –όσο μπορούσαν να 'ναι τότε– χώρες. Μοιάζει πέρα για πέρα παλαβό η εκλεγμένη εξουσία, χρησιμοποιώντας μερικούς ανθρώπους με στολές, κλομπ, να μπορεί να επιβάλει τις απόψεις της πάνω στον κόσμο (σελ. 92).

Η δυσπιστία, όσο μπορεί να εξωτεριευτεί απέναντι στην απολυταρχικά εκφραζόμενη εκτελεστική εξουσία καταπνίγεται και πολύ σπάνια εκδηλώνεται, εφόσον κάθε αντίδραση οδηγεί σε ένα αποκρουστικό και απάνθρωπο θάνατο, όπως συμβαίνει στη Μαρία στο κείμενο της Μαυροκεφάλου, η οποία συνοψίζει στο πρόσωπό της τη μοίρα όσων επιχειρούν να αποδράσουν από μια απολυταρχικά διοικούμενη χώρα. Ελάχιστοι άλλωστε καταφέρνουν να ξεφύγουν, αναζητώντας άλλους τόπους πιο φιλελεύθερους, αλλά και εκεί μέχρι να εγκλιματιστούν κατατρύχονται από το φόβο της ανακάλυψης και της θανάτωσής τους. Η ανάγκη για φυγή και σωτηρία αποδεικνύει την ανικανότητα των απολυταρχικών κρατικών μηχανισμών να κρατήσει με την ελεύθερη βούλησή τους πολίτες, οι οποίοι παραμένουν βέβαιοι στην επικράτεια κάτω από την απειλή μιας τρομοκρατίας. Στο κείμενο μάλιστα του Μάριου Βερέττα αυτομολούν στο δημοκρατούμενο πλανήτη ακόμα και τα πολύ οικεία πρόσωπα του μονοκράτορα αρχηγού της διαπλανητικής αυτοκρατορίας, ο οποίος δεν διστάζει να στραφεί εναντίον τους, ως απόδειξη της ανασφάλειας των καθεστώτων αυτών.

Το ιδεολογικό πλαίσιο μοιράζεται ανάμεσα στη συντηρητικότητα, στο φιλελευθερισμό και στο πολιτικό ουτοπικό όραμα, έστω και αν η ουτοπία απαντάται σπανιότερα, λόγω της δυσχερούς προσπελασιμότητάς της. Οι δεσποτικές διαθέσεις και ο ολοκληρωτισμός εκτείνεται όχι μόνο στον πολιτικό χώρο αλλά και στην τεχνολογία, με επικέντρωση στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, οι οποίοι έχουν καταστήσει τους ανθρώπους δέσμιους τους. Πρόκειται για μια πολιτική διαφορετικότητα. Επανερχόμενοι στην πολιτική απολυταρχία, στην εποχή μας θεωρητικά έχει περιοριστεί, και κατ' επίφαση έχει ελθείσει. Ουσιαστικά όμως έχει γιγαντωθεί στην πολιτική πραγματικότητα και εμφανίζεται μεταμφιεσμένη. Στο λογοτεχνικό ωστόσο μυθικό σύμπαν παραπέμπει στον ασύμμετρο αγώνα του Δαβίδ με το Γολιάθ, στην πολιτισμική διείσδυση της ελληνιστικής Ελλάδας στην ιμπεριαλιστική ρωμαϊκή αυτοκρατορία και στη νίκη του πολιτισμένου κόσμου. Από την άποψη αυτή, τα κείμενα αυτά έχουν ένα ενδεχομένως ψευδοφουτουριστικό χαρακτήρα, αν κρίνουμε από τις συνενώσεις των κρατών της Γης, οι οποίες διακρίνονται από μια αντιφατικότητα, εφόσον άλλες από αυτές με ψευδεπίγραφη δημοκρατία ασκούν μια ιμπεριαλιστική πολιτική, η οποία χρησιμοποιεί κάθε μέσο διείσδυσης και υπόταξης των ανίσχυρων, ενώ άλλες και πάλι υπό το μανδύα μιας δημοκρατικής συνύπαρξης «αγωνίζονται» να υπεραμυνθούν τα δημοκρατικά ιδεώδη και την αυτοδιάθεση των λαών.

Τα κείμενα αυτά αποτελούν και το αντικείμενο αυτής της διερεύνησης που μόλις επιχειρήσαμε δομούνται γύρω από ένα τετραπολικό σύστημα, τον ολοκληρωτικό πόλεμο για την μονοκρατορία στον κοσμικό χώρο, επομένως από καθαρά ιμπεριαλιστικές τάσεις διαστρεφόμενης πλανηταρχίας, τον ηρωισμό που, αν δεν ισομοιράζεται, οπωσδήποτε όμως επισημαίνεται τόσο στο αρσενικό όσο και στο θηλυκό, την πατριαρχική κοινωνία και οικογένεια και τέλος τη φιλειρηνικότητα και την ουτοπική πολιτειακή συνύπαρξη των ανθρώπων ή την επιβαλλόμενη χιτλερική πειθαρχία με την αυτοπειθαρχία των συμμάχων στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο ή οποιαδήποτε άλλη σύγχρονη πολιτική πρακτική.

Η πολιτική σκοπιμότητα των κειμένων αυτών, συνειδητή ή ασυνείδητη, συνήθως επιμελώς κρυμμένη, δεν μπορεί να αντισταθεί και να παραμείνει κρυμμένη στις αναγνώσεις ενηλίκων. Οι συγγραφείς γράφουν τα κείμενα αυτά, έχοντας, το πιθανότερο, στο νου όσα τεκταίνονται στο γήινο χώρο και στις προσπάθειες των γήινων να μεταφέρουν τα πολιτικά δρώμενα σε ένα χώρο φαντασιακό με μια εμφανή προφητική διάθεση. Για το λόγο αυτό άλλοτε εμφανέστερα άλλοτε κρυπτικότερα μεταμφιέζουν το πολιτικό υπόβαθρο των κειμένων αυτών σε χαριτωμένες ιστορίες εντόμων ή σε αθώες διαστημικές ιστορίες, αναθέτοντάς τους ρόλους, οι οποίοι βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με βασικά χαρακτηριστικά τους, όπως είναι η ακάματη φιλεργατικότητα των μυρμηγκιών, με την ακόρεστη δίψα για αποθησαύριση και κατοχή των πάντων και η ανέμελη και άνετη ζωή των τζιτζικιών και η ολιγάριθμη τους.

Σε μια μεταγλωσσική πρόσληψη των κειμένων, ο απολυταρχικός γήινος ή διαστρικός κόσμος δεν είναι παρά μια ασύνετη εμμονή στη βία η οποία, προκειμένου να ικανοποιήσει τα πρωτόγονα καταπιεσμένα αισθήματα ενός *υποσυνείδητου συλλογικού*, η λέξη με την έννοια μιας μικρής μερίδας που ασκούν την απολυταρχική διακυβέρνηση, *Εγώ* που εμμένει σε μια προ-πολιτισμική πολιτική σε αντίθεση με το υπόλοιπο *συνειδητοποιημένο συλλογικό Εγώ* που εκπροσωπεί τη λογική και τη σύνεση πολιτισμένων όντων, ταλανίζει το λαό. Σε τελευταία ανάλυση, τα κείμενα αυτά αποτελούν άριστο μάθημα δημοκρατικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών, με βάση την ιστορική πραγματικότητα και τους ανομολόγητους ενδεχομένως στόχους των ισχυρών που επιχειρούν να μεταφέρουν μέσα από τα κείμενα επιστημονικής φαντασίας για παιδιά και νέους τα πολιτειακά συστήματα στον κοσμικό χώρο, διάστημα και εξωτερικό διάστημα, έστω και αν αποτυπώνουν ουτοπικά πολιτικά οράματα.

¹ Σύντομες αναφορές επίσης στην παιδική επιστημονική φαντασία κάνουν και οι μελετητές της παιδικής λογοτεχνίας: Αναγνωστόπουλος (1998: 107), Δελώνης (1990: 63-67), Παπαδάτος (1992: 32-33), Καραγιάννης (1999), Σακελλαρίου (1996: 242-244) κ.ά.

² G. Papantonakis, «*Biotechnology and Biomedicine: Research and Findings in Greek Children's Science Fiction. The case of Kira Sinou*». Θεσ/νική 19-21 Οκτωβρίου 2001: International Science Fiction Conference που διοργάνωσε η Δόμνα Παστουρματζή και το Department of American Literature and Culture Aristotle University of Thessaloniki, δημοσιευμένο στα Πρακτικά του συνεδρίου: Pastourmatzi Domna (ed.) *Biotechnology and Medical Themes in Science Fiction*, Thessaloniki: U Studio P, 2002: 423-437. β) *Το ελληνικό έντεχνο παραμύθι επιστημονικής φαντασίας*, ανακοίνωση στη διημερίδα που οργάνωσε η Πολιτιστική Κίνηση Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (22-23/03/03) με θέμα «Η διδακτική αξιοποίηση του παραμυθιού», και γ) «Η γυναικεία παρουσία σε ελληνικά παιδικά κείμενα επιστημονικής φαντασίας» ανακοίνωση στο συνέδριο του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με τίτλο *Το ελληνικό παιδικό νεανικό μυθιστόρημα από το 1980 έως σήμερα*. Πρακτικά Συνεδρίου. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες, 2004α: 167-175. Επίσης, για τα ελληνικά άλμπουμ επιστημονικής φαντασίας: Μεταξύ Φαντασίας και Πραγματικότητας. Σκέψεις και Απόψεις για τα Κόμικς. Σαμπανίκου κ.ά. (επιμ.) Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μυτιλήνη 2005: 56-57.

³ Η Δόμνα Παστουρματζή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Α.Π.Θ., Τμήμα Αγγλικής Φιλολογίας, τομέας Αμερικανικής Λογοτεχνίας, διδάσκει κείμενα ελληνικής και αμερικανικής επιστημονικής φαντασίας για ενηλίκους.

⁴ Ήδη έχουν επισημανθεί από τους μελετητές οι περιπτώσεις του Δαίδαλου-Γκαρου και του Αρχύτα, ενώ στο χώρο της λογοτεχνίας ανιχνεύονται ψήγματα επιστημονικής φαντασίας στα κείμενα του Αριστοφάνη και ιδιαίτερα έντονα στον Αντώνιο Διογένη (*Τα υπέρ Θούλην άπιστα*) και στο Λουκιανό (*Αληθινή ιστορία και Ιαρομένιπος*).

⁵ Θουκυδίδη *Ιστορία*, ΣΤ, 18, 3. Επίσης, ΣΤ, 18, 7 «Παράπαν τε γινώσκω πόλιν μη απράγμονα τάχιστ' αν μοι δοκείν απραγμοσύνης μεταβολή διαφθαρήναι, και των ανθρώπων ασφαλέστατα τούτους οικείν οι αν τοις παρούσιν ήθεσι και νόμοις, ην και χείρω η ήμισα διαφόρως πολιτεύωσιν» (=Και γενικώς φρονώ ότι μια πόλη πολυπράγμων θα καταστραφόταν πάρα πολύ γρήγορα, αν μεταβαλλόταν σε φιλήσυχη και ότι οι άνθρωποι τότε ζουν ασφαλέστεροι, όταν ελάχιστα παρεκκλίνουν από τις συνήθειες τους και τους νόμους τους, όσο κι αν αυτοί είναι χειρότεροι από τους νόμους των άλλων).

⁶ Αριστοτέλης, Πολιτικά, Γ, 1, 2.

⁷ Αριστοτέλης, ό.π. Α, 1,1.

⁸ Αριστοτέλης, ό.π. Γ, 7, 5.

⁹ Εκτός από τα διακείμενα που επισημάναμε στον κύριο κορμό της εργασίας μας, η όλη πολιτική στον τομέα της εργασίας μας παραπέμπει στην άποψη του Περίκλη (*Θουκυδίδη Ιστορία*, Β, 38): *επεσέρχεται δε*

δια το μέγεθος της πόλεως εκ πάσης Γης τα πάντα, και ξυμβαίνει ημίν μηδέν οικειότερα τη απολαύσει τα αυτού αγαθά καρπούσθαι ή και τα των άλλων ανθρώπων), ενώ η σύγκρουση ανάμεσα στο γιο του Άρχοντα του Μεγάλου και στον ίδιο τον Άρχοντα μας παραπέμπει σε ομόλογη σκηνή από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, με τη διαφορά ότι εδώ ο γιος υπακούει στον πατέρα, ο οποίος τον θέτει μπροστά στο ηθικό δίλημμα Πατρίδα ή Φιλία.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Ανδρουτσόπουλος Τάκης (και οι 21 μαθητές και μαθήτρες της 4^ε), *Γη 2040 μ.Χ.*. Αθήνα: Ποταμός, 1999.
- Βερέττας Μάριος, *Εισβολή στην Μυρμηγκάνα*. Αθήνα: Μάριος Βερέττας, 1997.
- Κακουλλή Τούλα, *Η τελευταία χώρα της Γης*. Λευκωσία 1983.
- Λουκιανός, *Ικαρομένιππος*. Αθήνα: Κάκτος, 1977.
- Λουκιανός, *Αληθινή ιστορία*. Αθήνα: Ύψιλον, 1983.
- Μαυροκεφάλου Λιλή, *Το άλλο*. Αθήνα: Κέδρος, 1985².
- Πατεράκη Γιολάντα, *Η πιο τρελή ιστορία του κόσμου*. Αθήνα: Μίνωας, 2000.
- Σιμάτου Χριστίνα, *Τα παιδιά των Μουλτιβόλων*. Αθήνα: Ειρμός, 1991.
- Σίνου Κίρα, *Το μεγάλο πείραμα*. Αθήνα: Κέδρος, 1987¹².
- Τζώρτζογλου Νίτσα, *Εδώ Σελήνη*. Αθήνα: Κέδρος, 1993⁶.

Μελέτες

- Papantonakis G, «Biotechnology and Biomedicine: Research and Findings in Greek Children's Science Fiction. The case of Kira Sinou». *Biotechnology and Medical Themes in Science Fiction*. Pastourmatzi Domna (ed.).Thessaloniki: U Studio P, 2002: 423-437.
- Papantonakis G., «Globalization, National Awareness, and Children's Literature: Evidence from Greek Children's Science Fiction». *Bookbird: A Journal of International Children's Literature* 42.2 (2004): 37-43.
- Αναγνωστόπουλος Δ.Β., *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία μετά τη μεταπολεμική περίοδο (1945-1958)*. Αθήνα: Καστανιώτης 1987.
- Αναγνωστόπουλος Δ.Β., *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οι εκδόσεις των φίλων, 1998,
- Αριστοτέλης, *Πολιτικά*. Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
- Βανέλλης Δ., «Τα ελληνικά κόμικς επιστημονικής Φαντασίας». Πρακτικά ημερίδας επιστημονικής φαντασίας. Ιωάννινα: Ζ.Δ.Β.Ι, 1999.
- Γιάκος Δ., *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Παπαδήμας 1993¹⁰.
- Δελώνης Α., *Ελληνική παιδική λογοτεχνία 1835-1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Ηρόκλειτος, 1990.
- Θεοδώρου Ν. - Λάζος Χ., *Βιβλιογραφία ελληνικής επιστημονικής φαντασίας (Από το Λουκιανό μέχρι σήμερα)*. Ιωάννινα: Ζ.Δ.Β.Ι., 1998.
- Θουκυδίδου *Ιστορία*, Β, 38.
- Καραγιάννης Θ., *Θεματολογία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Νικόδημος, 1999.
- Παπαδάτος Γ., «Η θεματολογία του παιδικού μυθιστορήματος για παιδιά και εφήβους». Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνία, τομ. Α' Αθήνα: Βιβλιονομία 1992.

Παπαντωνάκης Γ., «Η γυναικεία παρουσία σε ελληνικά παιδικά κείμενα επιστημονικής φαντασίας». *Το ελληνικό παιδικό νεανικό μυθιστόρημα από το 1980 έως σήμερα*. Πρακτικά συνεδρίου. Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες 2004.

Παπαντωνάκης Γ., «Το ελληνικό παιδικό μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας». *Θέματα Λογοτεχνίας*, 14 (2000): 180-193.

Παπαντωνάκης Γ., *Εισαγωγή στο ελληνικό παιδικό μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας*. Αθήνα: Κέδρος, 2001.

Παπααντωνάκης Γ., «Το ελιξήριον της νεότητας. Ένα ελληνικό album επιστημονικής φαντασίας». *Μεταξύ Φαντασίας και Πραγματικότητας. Σκέψεις και Απόψεις για τα Κόμικς*. Σαμπανίκου Ε., Κάουα Αβρ., Κορητικός Π., Τσελέντη Μυρ. (επιμ.). Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας Πανεπιστημίου Αιγαίου, Μυτιλήνη 2005.

Παπαντωνάκης Γ., *Το ελληνικό έντεχνο παραμύθι επιστημονικής φαντασίας*, στα υπό έκδοση Πρακτικά με θέμα «Η διδακτική αξιοποίηση του παραμυθιού». Επιμέλεια: Πολιτιστική Κίνηση Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Σακελλαρίου Χ., *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας. Ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Δανά, 1996.

Σίνου Κ., «Η επιστημονική φαντασία στην Ελλάδα. Η Νεανική Λογοτεχνία της ΕΦ». Πρακτικά ημερίδας για την ελληνική επιστημονική φαντασία», Ιωάννινα, Ζ.Δ.Β.Ι, 1999: 11-18.